

ATSIMINIMŲ ŽIUPSNELIS APIE PROFESORIŲ V.ČEPINSKĮ

Kiekvienas žmogus, be apčiuopiamų savo veiklos rezultatų, daugiau ar mažiau palieka ir tiesiogiai nesuvokiamų pėdsakų. Pastarieji tepasireiškia tik kitų žmonių, kitų kartų veikla ir jos rezultatais bei pėdsakais. Daug tokių veiklos pėdsakų yra palikęs Kauno universiteto fizikos ir fizinės chemijos profesorius Vincas Čepinskis. Be daugelio mokslinių straipsnių ir knygų, jis yra palikęs ir gausų būrį savo mokinių, kurie, jo šviesios nuotaikos ir ugingo entuziazmo pagauti, sėkmingai dirba tiek mokslinį, tiek ir kitokį darbą. Čia ir yra tie tiksliai neišmatuojamieji V.Čepinskio veiklos pėdsakai. Tegu bus leista prisipažinti, kad ir šių eilučių autoriaus veiklos rezultatais reiškiasi anie, tiesiogiai neapčiuopiami jo mokytojo, brangaus atminimo profesoriaus V.Čepinskio veiklos pėdsakai.

1923 m. buvo pradėtos spausdinti V.Čepinskio knygos „Fizikos paskaitos“. Paskutinė knyga pasirodė 1926 m. – iš viso buvo šešios knygos (ketvirtąją sudarė dvi dalys). Tos knygos, dar „šiltos“ (vos išėjusios iš spaudos), pasiekdavo ir Plungę. Jas pirkto ir jomis naudojosi rengdamasis pamokoms tuometis Plungės gimnazijos fizikos mokytojas A.Turskis. Jas pirkto ir mokiniai, tarp jų ir šių eilučių autorius.

Anais laikais mokyklose naudoti K.Šakenio fizikos vadovėliai buvo gana sausoki, formalūs. Iš jų nebuvo galima pajusti, kad fizika yra gyvas, besivystantis mokslas. Visiškai kitokį įspūdį darė minėtos V.Čepinskio knygos. Todėl mokytojas A.Turskis ir kai kurie jo mokiniai čiupo V.Čepinskio knygas. Jas skaitė, džiaugėsi ir laukdavo vis naujų pasirodant. Neabejotina, kad tos knygos turėjo įtakos šių eilučių autoriaus sprendimui savo gyvenimą skirti fizikos mokslui.

1925 m. pasirodė V.Čepinskio monografinio pobūdžio knygutė „Atomas: elektrinė materijos teorija“. Joje autorius pateikė naujausias tų laikų žinias apie atomą ir jo sandarą. Su Čepinskiui būdingu vaizdingumu N.Bohro (N.Boras) ir A.Sommerfeldo (A.Zommerfeldas) darbų pagrindu buvo išaiškinta elektroninė atomo teorija. 1928 m., kai šių eilučių autorius jau buvo II kurso studentas, pasirodė kita panaši V.Čepinskio knygutė „Elektroninė valentingumo teorija“. Tos pastarosios dvi knygos plius TSRS mokslų akademijos akademiko V.Foko 1930 m. darbai suderintinio lauko teorijos klausimu paskatino šių eilučių autorių savo mokslinio darbo linkme pasirinkti atomo teoriją.

Be jau minėtų knygų, V.Čepinskis parašė ir išleido (1928–1933 m.) keturias fizinės chemijos paskaitų dalis. Rašydamas knygas ir skaitydamas paskaitas, V.Čepinskis susidūrė su dideliais sunkumais. Tuo metu dar nebuvo lietuviškų fizikos terminų,

reikalingų tokio plataus diapazono veikalams. Jis pats kūrė fizikos terminiją. Didelė dalis jo terminų prigijo, dalis buvo patikslinta, trečioji dalis – pakeista. Pastariesiems priklausė daugiausia tie terminai, kuriems lietuviškų atitikmenų nebuvo pasisekę rasti arba, jo nuomone, nebuvo tikslinga ieškoti. Prie jų pirmiausia galima priskirti, pavyzdžiui, *foką* (*židini*), *gradą* (*laipsnį*), *linzę* (*lęšį*) ir t.t.

Yra ir tokių V.Čepinskio vartotų terminų, kuriuos šiandien kai kas nori pakeisti, tačiau tokios pastangos ne visuomet duoda gerų vaisių. Pavyzdžiui, Čepinskis skyrė *stipiną* (apskritimo, rutulio) nuo *spindulio* (elektromagnetinės bangos, šviesos). Abiem atvejais kai kas vartoja tą patį žodį *spindulys*. Tai neabejotinai skurdina terminiją ir kartais dėl to susiduriama su dviprasmiškumu ir nesusipratimais. Kitas tokio nesėkmingo keitimo pavyzdys gali būti Čepinskio vartotas žodis *stovis* fizinio kūno buvimui nurodyti (*skystas*, *kietas stovis*). Šiandien vietoje *stovio* daug kas norėtų piršti ir perša *būvį*. Pastarasis nė kiek ne geresnis už pirmąjį, Čepinskio vartotą. Žodis *būvis* reiškia tik buvimą, o ne buvimo būdą. *Stovį* būtų galima pakeisti tik žodžiu *būsena*, kuris tikrai reiškia buvimo būdą.

V.Čepinskis rašė įdomiai, tačiau paskaitas skaitė dar įdomiau. Jo paskaitos buvo gyvos, turiningos ir uždegančios. Jis priversdavo auditoriją aktyviai dalyvauti paskaitoje: kviesdavo studentus tęsti jo mintį, užbaigti sakinį ar pasakyti kokį jį paremiantį faktą. Klausimai būdavo tokie, jog studentai, sekantys jo dėstomą kursą, turėjo būti pajėgūs susigaudyti ir tinkamai atsakyti. Už teisingus atsakymus pagirdavo, o už neteisingus pabardavo. Pabardavo mandagiai ir tokia forma, jog nieks net nepagalvodavo, kad galima būtų užsigauti. Atsitikdavo ir taip, jog pabardavo už teisingą atsakymą, nes ir jam pačiam pasitaikydavo suklysti. Tačiau jis pirma proga atsiprašydavo. Tai labai būdingas V.Čepinskio charakterio bruožas.

Profesorius Čepinskis šių eilučių autorių vadindavo ne pavarde, o tiesiog *žemaičiu*. Kartą į to žemaičio atsakymą profesorius šitaip reagavo: „Ką tu čia, žemaiti, niekus kalbi“. Po tokio įvertinimo veikiai suskambėjo skambutis, skelbdamas pertrauką. Po pertraukos pirmasis profesoriaus sakinytis buvo šitoks: „Atsiprašau, žemaiti, tu buvai teišus, o aš – ne“. Čia tik vienas pavyzdys, o tokių atvejų pasitaikydavo ir daugiau, ne tik su „žemaičiu“, bet ir su kitais klausytojais.

Atsitikdavo, kad jam tekdavo ir gyvulius atsiprašinėti. Kalbėdamas apie muilus ir jų veikimą, paminėjo, jog visas kultūringas pasaulis naudoja muilą, tik kiaulei jo nereikia. Kitoje paskaitoje pirmas jo sakinytis buvo: „Atsiprašau kiaulę, aš ją įžeidžiau praėjusį kartą sakydamas, kad jai muilo nereikia“. Toliau paaiškino, kad jo brolis esąs agronomas ir jį painformavęs, kad kiaulė, įpratinta plaunama muilu, nebeduoda ramybės reikalaujama tos procedūros. Kiaulė gulanti purvynan ne nusitepti norėdama, o priešingai

– ieškodama švaros. Tokios ir panašios „ekskursijėlės“ labai pagyvindavo paskaitas. Jos praskaidrindavo studentams nuotaiką ir teikdavo akimirką poilsio. Tokių poilsio valandėlių buvo nei per daug, nei per mažai. Tuo atžvilgiu V.Čepinskis buvo pavyzdingas lektorius. Jo paskaitas lankydavome visi ir uoliai sekdavome dėstomąjį kursą, nes sarmata būtų buvus nieko neatsakyti į paskaitų metu jo pateikiamus klausimus.

Ne be to – mokėjo ir piktai pabarti. Kai jis buvo prorektoriumi, kartą pamatė studentą berūkantį ne rūkomoje vietoje, o auditorijoje. Pastarasis gavo taip barti, jog daugiau tokio netakto, matyt, nebedarė visą savo amžių, jei jam užteko sąžinės.

Profesorius Čepinskis labai mėgdavo minėti žemaičius. Pasakojo, jog su žemaičiais susitikdavęs 1902–1915 m. būdamas mokytoju (o nuo 1904 m. – direktoriumi) Liepojos komercinėje mokykloje. Jam žemaičiai atveždavę žibančių akmens skeveldrėlių, norėdami sužinoti, ar tai ne mažyčiai aukso gabalėliai. Tas faktas rodo, kad Čepinskis, kaip mokslininkas, buvo žinomas ne tik mokykloje, bet ir toli už jos ribų. Jis pasakojo apie savo nepasisekusį debiutą toje mokykloje, kai jis pirmaisiais mokytojavimo metais pradėjo demonstruoti mokiniams chemines reakcijas. Per pirmąjį tokį bandymą įvykęs sproginas. Džiaugėsi, kad nei jis, nei mokiniai nenukentėjo.

Profesorius Čepinskis savotiškai susidūrė su žemaičiais 1929 m., būdamas rektoriumi. Istorija buvo šitokia. Iš Žemaitijos kilę Kauno universiteto studentai buvo susiorganizavę chorą. Dainuodavo žemaitiškas (ir per radiją) ir ne žemaitiškas dainas. Per vienas universiteto iškilmes prisireikė choro, o bendras universiteto choras buvo iširęs. Rektoriaus Čepinskio paprašytas žemaičių studentų choras patalkininkavo. Neblogai pasisekė, todėl rektorius pasiūlė chorui surengti universitete viešą koncertą. Pats pasižadėjo pristatyti chorą publikai. Čia ir įvyko tam tikras nemalonus nesusipratimas su jo mėgstamais žemaičiais. Choro dirigentas, taip pat studentas, vėliau plačiai žinomas folkloristas ir etnografas Z.Slaviūnas (1907–1973) labai jaudinosi prieš tą koncertą. Išgėrė raminamųjų vaistų ir užmigo pokaičio. Choristų pasiuntinys prikėlė jį, kai koncertas jau turėjo būti prasidėjęs. Koncertas prasidėjo pusvalandžiu vėliau, negu buvo numatyta. Punktualumą mėgstančiam rektoriui toks įvykis labai nepatiko, ir jis gerokai papyko.

Profesorius V.Čepinskis skaitydavo nemažai viešų paskaitų, kurios buvo labai gausiai lankomos dėl tos pačios priežasties, kaip ir akademinės paskaitos. Visuomenėi jis skaitė dar įdomiau, nes nebuvo suvaržytas jokios programos. Profesoriaus paskaitos padėjo formuoti materialistinę pasaulėžvalgą. Jis labai dažnai pabrėždavo evoliucinį žmonijos atsiradimo momentą. Vienoje iš tokių paskaitų jis teigė šitaip: „Mano protėvis beždžionė, nesakau, kad jūsų, – mano“. Toliau ėjo kalba apie žmonių ir žemesniųjų gyvūnų gyvenimo būdo skirtumus. Viešąsias jo paskaitas lankydavo įvai-

rių visuomenės sluoksnių atstovai. Jis klausytojus patraukdavo kalbos gyvumu, žinių gausumu, sugebėjimu populiariai pateikti net sudėtingus mokslo dalykus.

Profesoriaus V.Čepinskio mokslinė veikla turėjo didelę įtaką mokslo plėtotei Lietuvoje. Jo mokiniai dabar yra pasaulinio masto mokslininkai. Tarp jų akademikas J. Matulis (Lietuvos TSR mokslų akademijos prezidentas), akademikas P. Brazdžiūnas (LTSR MA Fizikos, matematikos ir technikos mokslų skyriaus akademikas sekretorius), akademikas J. Janickis (Kauno politechnikos instituto Fizinės chemijos katedros vedėjas, profesorius) ir kiti. Visi jie priaugino daug mokslinių kadru ir tebeaugina naujus mūsų respublikos mokslui, kuris dabar taip suklestėjo, kaip ano meto sąlygomis negalėjome net įsivaizduoti.

Atsiminimai rašyti 1973 m.

Rankraštis yra LMA bibliotekos rankraščių skyriuje, A. Jucio fonde f. 285, b. 1283, l. 1–7
Ištraukos spausdintos: *Švyturys*. – 1977, Nr. 15, p. 10–11

ENTUZIAZMO IR ŠVIESAUS OPTIMIZMO PAVYZDYS

Žiupsnelis prisiminimų apie akademiką, profesorių
mokslų daktarą Kazimierą Baršauską

Kiekvieno darbo ir užmojo sėkmę lemia pasiryžimas bei ištvermė siekiant pasirinkto tikslo. Pastarieji savo ruožtu pareina nuo vykdytojo nusiteikimo. Tie momentai yra ypač svarbūs moksliniame darbe, kuris reikalauja daug dvasinių jėgų, energijos ir tam tikra prasme net užsispyrimo. Tvirtas pasiryžimas, pastiprintas entuziazmu bei optimizmu, įgalina net sunkiomis sąlygomis pasiekti rezultatų.

Štai tokios mintys kyla prisiminus brangų draugą, profesorių Kazimierą Baršauską. Jis buvo didelis entuziastas ir šviesus optimistas darbe ir gyvenime. Turėjau laimės jį pažinoti, su juo bendradarbiauti bei draugauti ne mažiau kaip pusketvirtos dešimtys metų. Per visą tą laikotarpį teko įsitikinti, kad yra žmonių, kurie bet kokiomis aplinkybėmis nenustoja kūrybinio entuziazmo ir energijos. Toks buvo ir brangaus atminimo mokslininkas Kazimieras Baršauskas, kuris iki pat gyvybės siūlui nutrūkstant buvo pilnas visokių sumanymų, kilnių polėkių ir didelio pasiryžimo įnešti kuo didesnę indelį į tėvynės mokslo ir technikos lobyną.